

Ю. М. Савельєва
Суми, СумДУ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНСТИТУТУ СІМ'Ї В ЕПОХУ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Інтерес до інституту сім'ї як осередку соціуму все частіше виникає на повісті денній багатьох держав світу. Особливо складною для осмислення та розуміння стає гострота цього питання для держав з високим рівнем життя. При удаваному благополуччі, можливостях високих технологій, науково-технічному спрощенні щоденного буття доводиться констатувати поступову втрату сучасною людиною сенсу у збереженні цієї традиційної форми життєдіяльності. Пошук відповіді на питання – чи має місце вплив сучасних технологій на сім'ю і в чому він проявляється – покладений за мету даного дослідження.

Теоретичною базою дослідження став твір американського соціолога Е.Тоффлера «Третя хвиля», а завданням - з'ясування дотичності його прогнозів стосовно сім'ї до подій сучасності, відстеження впливу «електронного котеджу», за Е.Тоффлером, на потребу людства у спільноті, зокрема у сім'ї.

«Величезне значення сім'ї в духовній і культурній історії окремої людини і народу настільки зрозуміле, що на доказ цього не варто витрачати часу» - зазначав у середині ХХ століття російський філософ Н. Арсен'єв. Інша справа – наскільки значимою сім'я залишається для людства п'ятдесят років потому. Домівка, електронний котедж, розширена електронна сім'я – в цьому Е.Тоффлер вбачав центри цивілізації третьої Хвилі. І дійсно, інститут та моделі сім'ї були і залишаються присутніми у будь-якій культурі світу. Але важливість сім'ї, як і будь-яка соціально зумовлена цінність, зі зміною суспільних процесів також змінюється. Нові норми визначають нові установки людини щодо сім'ї. Суспільство, яке обіцяє більше шансів для особистісної реалізації, на перші позиції виносить цінність людини, що належить самій собі. На шляху досягнення особистісного успіху утворення тривалих спільнот «з сильними зв'язками вірності» сприймається як перешкода. У такій системі цінностей погоджуватись на зобов'язання щодо іншого - партнера чи дитини, все складніше.

І хоча соціальність як колективістське начало, потяг до підтримки відносин з іншими людьми, залишається однією з головних потреб особистості, характер включення у спільноту суттєво змінюється. Сучасний його прояв полягає у включенні одразу до багатьох спільнот, але включення поверхневе, яке не передбачає тісних контактів та зв'язків. На важливості генерації відчуття спільноти у постіндустріальному суспільстві Е.Тоффлер наголошував, пропонуючи «...відновити спільноту, почавши там, де звичайно вона починається, - у сім'ї, розширивши її

звужені функції». Наразі ж, центр соціалізації дитини переміщується з сімейного кола все раніше і до все більших конструктів.

Початок цьому був покладений державною політикою, яка поступово перебирає на себе функції сім'ї, по-перше, звільняючи батьків для роботи в державних інтересах, по-друге, виховуючи дітей в дусі необхідної державної ідеології. Інституціолізоване виховання та освіта з раннього віку стали потужним засновком втрати можливостей для утворення міцних зв'язків всередині сімейної спільноти.

З іншого боку, з'явилися технології, що стали підґрунтям ще одного потужного інституту соціалізації особистості – інтернет-мережі, що мають практично необмежений вплив. Знаходячись одночасно в межах однієї домівки, члени сім'ї (дорослі і діти), відокремлені один від одного екранами комп'ютерів, все частіше активно взаємодіють не один з одним, а з тими, хто перебуває на невизначеній відстані. Водночас такі дистанційні віртуальні суспільні відносини не вирізняються стійкістю характеру. У спільнотах, що утворені уявно, практично відсутня відповідальність. Таким чином, розширена соціальність сучасної людини, несучи в собі відображення великого розмаїття суспільного життя, не означає наявності широкого кола обов'язків перед кимось.

Крім того, наявність нових технологій, що дозволяють перенесення виробництва в домівку та створюють «електронний котедж» за Е.Тоффлером, може провокувати ще одну проблему сучасних сімей. З одного боку робочий осередок вдома – це перерозподіл часу на користь сім'ї, з іншого – постійне перебування людини «на зв'язку» з роботодавцем. Останнє означає, що навіть вдома не можна повністю присвятити себе власним інтересам. Це додатково підвищує рівень стресу, послаблює можливості сім'ї концентруватись на особистих потребах та взаєминах. Поки що відповідна культура поведіння з технологічними благами, яка б не руйнувала сімейної відособленості, не є доступною для більшості сімей.

В той же час «електронний котедж» має дійсно потужний потенціал для об'єднання родини. Е.Тоффлер, зокрема, зазначав, що окрім можливості раціонально витратити час, приділяючи належну увагу сім'ї, спільний робочий осередок на рівні сімейного домогосподарства дозволяє змінити ситуацію з вихованням дітей, повернувши цю функцію батькам. Насправді, суспільні відносини індустріальної епохи спровокували ряд змін в інституті батьківства та у ставленні жінок і чоловіків до своєї батьківської ролі. Наразі поширеною є невпевненість багатьох із них у власній виховательській здібності та педагогічній компетентності. І цьому є кілька пояснень - втрата спадкоємності виховательської ролі всередині сім'ї, надання виховній діяльності статусу професії, перевантаження сфери догляду за дитиною великою кількістю спеціалістів, знань та процедур. Втрата принципу спадкоємності, на якому у всі часи трималась передача навичок родинності та батьківства, неминуче призвела до занепаду цих базових складових сім'ї. Винесення праці за межі домівки позначилось на міцності сімей, жіночій фертильності та демографічних показниках

індустріально-розвинених країн. Стабільність праці вдома, в якій вбачав благо Е.Тоффлер, мала би призупинити масове явище ХХ століття - мобільність населення та відірваність людини від своїх коренів. Ймовірність стабільності спільноти сім'ї з поширенням практики роботи вдома є простеженою. Так, на міцність сімейних стосунків та практику дітонародження впливає факт віддаленості робочого місця від домівки та трудової зайнятості жінок.

Зважаючи на вищевикладене, можна констатувати, що у цілому прогнози Е.Тоффлера щодо сім'ї у постіндустріальному суспільстві справдилися, і новітні технології та феномен «Електронного котеджу» має потенціал, необхідний для змін на користь сім'ї – через перенесення виробничої діяльності в приватний дім, перерозподіл часу, об'єднання родини навколо спільної діяльності, повернення виховної функції назад у сім'ю. Але до теперішнього часу сім'я як інституція перебуває у досить нестабільному становищі. З одного боку вона зазнає трансформацій, що потребують зміни характеру підтримки, з іншого – через надмірне втручання різних агентів соціалізації – продовжує втрачати позиції самодостатності. Збалансованість впливів у цьому питанні відіграє критичну роль.